

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز با عنوان:
Evaluating the Emergence Level of Semantic Values Hidden in the Historical Body of Sepah Street in Tehran
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

مقاله پژوهشی

ارزیابی میزان نمود ارزش‌های معنایی نهفته در پس کالبد بدنه تاریخی خیابان سپه تهران*

پیمان بهرامی فر^۱، وحید قبادیان^{۲*}، مهناز محمودی زرنندی^۳

۱. دانشجوی دکتری معماری، گروه هنر و معماری، واحد امارات، دانشگاه آزاد اسلامی، دبی، امارات متحده عربی.

۲. دانشیار گروه هنر و معماری، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۳. دانشیار گروه هنر و معماری، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱۲/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۲۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۰۸

چکیده

بیان مسئله: درک ساختار معنایی ذاتی بدنه‌های تاریخی خیابان سپه و چگونگی کمک این ساختارها به درک مکان موضوعات مهمی است که در این مطالعه فرض می‌شود که ارزش‌های معنایی معماری سازه‌های تاریخی را می‌توان از طریق ۲۵ شاخص که در پنج سطح ارزشی گروه‌بندی شده‌اند، تجزیه و تحلیل کرد. این سطوح جنبه‌های مختلفی از جمله تعادل اساسی، سازگاری عملکردی، دل‌بستگی عاطفی، هویت فرهنگی و انتزاع نمادین را دربرمی‌گیرند.

هدف پژوهش: این پژوهش با تمرکز بر مورد خیابان سپه تهران، به بررسی تعامل میان فرم و معنا می‌پردازد و به بررسی پیوندهای پیچیده بین بدن، چهره و روح معماری می‌پردازد. این مطالعه براساس این مفهوم است که طراحی معماری دارای ظرفیت عمیقی برای انتقال معانی است و این معانی اغلب از طریق نقش‌ها، انتظارات و انگیزه‌ها رمزگشایی می‌شوند.

روش پژوهش: این پژوهش به روش تحلیل محتوای تاریخی و جمع‌آوری داده‌ها به صورت کمی انجام گرفته است.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان می‌دهد خیابان سپه، تعادلی پویا بین سنت و مدرنیته را در خود جای داده است. این معماری توانایی قابل توجهی برای گسترش فرم ارگانیک و در عین حال حفظ ویژگی اساسی خود را نشان می‌دهد. مؤلفه‌های تناسب، اتصال، ریتم و نظم در میان عناصر ساختمان، وحدتی هماهنگ را ایجاد می‌کند که حس مکان را تقویت می‌کند. بافت تاریخی خیابان به‌طور یکپارچه با محیط اطراف خود در تعامل است و اهمیت تداوم و تعامل را نشان می‌دهد. این مطالعه نشان می‌دهد که چگونه پیکربندی معماری خیابان سپه با ساکنان آن در سطوح احساسی ارتباط برقرار می‌کند. سادگی معماری این مکان، حس قوی تعلق را تقویت می‌کند، در حالی که گنجانیدن عمده ابهام و هماهنگی عمق احساسی را برمی‌انگیزد که با ناظران طنین‌انداز می‌شود. علاوه بر این، این تحقیق نشان می‌دهد که چگونه طراحی معماری به ارزش‌های فرهنگی و نمادین پاسخ می‌دهد و هویت، تضاد و هماهنگی را نشان می‌دهد. ارکستراسیون دقیق این عناصر به شکل‌گیری یک زمینه معماری منسجم و معنادار کمک می‌کند. به‌طور خلاصه، این پژوهش به‌طور جامع به تحلیل ارزش‌های معنایی نهفته در بافت تاریخی خیابان سپه تهران می‌پردازد. از طریق کاوش در ابعاد آنی، عملکردی، عاطفی، فرهنگی و نمادین، تأثیر متقابل ظریف بین فرم معماری و برانگیختن معنا را برجسته می‌کند. یافته‌ها بر اهمیت طراحی معماری نه تنها در بعد کالبدی، بلکه جوهر مکان، فرهنگ و هویت تأکید می‌کنند.

واژگان کلیدی: ارزش‌های معنایی نهفته، کالبد بدنه تاریخی، خیابان سپه، تهران.

محمودی زرنندی در دانشکده معماری، واحد امارات دانشگاه آزاد اسلامی، دبی، امارات متحده عربی در حال انجام است.

* نویسنده مسئول: ۰۹۱۲۱۸۸۹۲۷۷، Vah.Qobadiyan@iauctb.ac.ir.

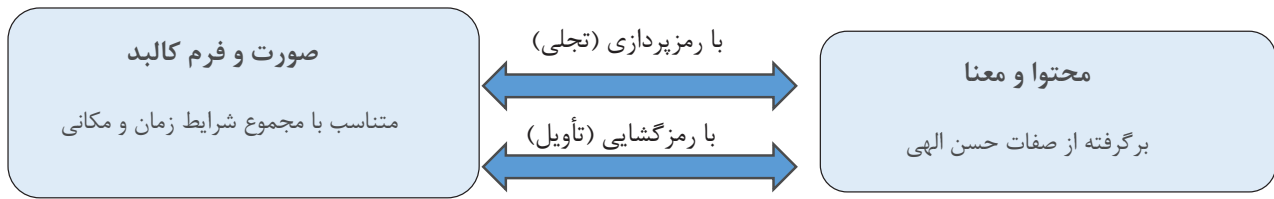
* این مقاله برگرفته از رساله دکتری «پیمان بهرامی فر» تحت عنوان «ارزیابی میزان نمود ارزش‌های معنایی نهفته در پس کالبد بدنه تاریخی خیابان سپه تهران» است که به راهنمایی دکتر «وحید قبادیان» و مشاوره دکتر «مهناز

مقدمه

محیط شهری، فعل و انفعال پیچیده‌ای از ساختارهای فیزیکی، تفاسیر فرهنگی و تجارب عاطفی، عرصه‌ای پویاست که معانی مکان‌ها به طور مداوم در حال تکامل است (Haroon, Eisenhauer & Stedman, 2013). با تغییر شکل شهرنشینی و جهانی‌شدن شهرها در سرتاسر جهان، اهمیت درک و حفظ معانی متصل به فضاهای شهری به طور فزاینده‌ای اهمیت می‌یابد. این پژوهش با تمرکز بر بافت تاریخی خیابان سپه به عنوان مطالعه موردی، به بررسی رابطه پیچیده بین معنای مکان و محیط شهری آنها می‌پردازد. این پژوهش با کاوش در ابعاد چندوجهی دل بستگی به مکان و ارزش‌های معنایی پنهان در این پیکره تاریخی، تلاش می‌کند تا به گفتمان گسترده‌تر بازآفرینی شهری و حفظ هویت‌های فرهنگی کمک کند.

ابتکارات بازآفرینی شهری اغلب با هدف احیاء و تغییر فضاها، تلاش برای دستیابی به اهداف اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی انجام می‌شود (Lai, Said & Kubota, 2013). با این حال، در این فرایند تجدید، معانی که افراد و جوامع به مکان‌ها نسبت می‌دهند، گاهی ممکن است فرسوده شوند و منجر به قطع ارتباط بین مردم و محیط اطرافشان شود (Cheshmehzangi & Mofid, 2012). کالایی‌شدن مکان و اثرات همگن‌کننده جهانی‌شدن منجر به ایجاد مناظر شهری استاندارد شده است که فاقد پیوندهای معتبر با فرهنگ‌ها و تاریخ‌های محلی است. این جدایی از بافت‌های فرهنگی و تاریخی می‌تواند منجر به احساس بی‌مکانی شود، جایی که فضاها طنین احساسی و تداعی‌های معنادار خود را از دست می‌دهند. در نتیجه نه تنها کیفیت فضاهای عمومی آسیب می‌بیند، بلکه احساس هویت و تعلق افراد و جوامع نیز تضعیف می‌شود (Stedman, 2003; Williams, 1995). معماری، مانند هر پدیده دیگری از جسم، چهره و روح تشکیل شده است و ناب‌ترین راه دستیابی به روح و درد معنا جستجو و نگاه عمیق به چهره است. جسم یک ماده تشکیل‌دهنده است که بدون شکل هویت یا نامی ندارد. صورت به ماده اولیه وقار خاصی می‌بخشد و گاه جان می‌گیرد. واسطه بین جسم و روح و معنایی که ماده خام می‌دهد، صورت است (ندیمی، ۱۳۸۶، ۱۰۱). از نظر اولیای عالم در هر چیزی معنایی نهفته است و مکمل خارجی هر چیزی واقعیتی است که ذات پنهان و باطن آن را تشکیل می‌دهد. برای شناخت کمال یک چیز باید آن را به اصل خود برگرداند و این کار با تفسیر امکان‌پذیر است. تأویل پلی است، بین ظاهر و باطن. برای دستیابی به تأویل به فلسفه و معرفت نبوی نیاز است (اردلان و بختیار، ۱۳۸۰، ۵) از نظر شولتز (Norberg-Schultz, 1980) معنا

نیاز اساسی انسان است و چیزی جز معانی در دسترس او نیست. بلوغ روانی به این معنی است که او از معانی آگاه است، زیرا هر فرد در درون یک نظام معنایی متولد می‌شود که فرد از طریق مظاهر نمادین خود آن را درک می‌کند. در این نظام، انسان از طریق «ساختن» معانی را آشکار می‌کند. هر محصول انسانی که بتوان آن را نماد یا ابزاری در نظر گرفت که در خدمت هدف نظم است (معنا). نادیده گرفتن تناسب معینی بین انسان و محیط اوست. انسان این کار را از طریق کدگذاری انجام می‌دهد و از این طریق حیثیت و جایگاه فردی خود را بالا می‌برد و بدین ترتیب به زندگی اجتماعی معنادار دست می‌یابد. بنابراین هدف معماری آشکار ساختن معانی در قالب سیستمی از مکان‌ها، گذرگاه‌ها و میدان‌هاست و اگر معانی در معماری پدیدار شوند و عینی شوند، معماری را می‌توان تعریف‌کننده فضای وجودی تعریف کرد. در واقع «صورت» و «معنا» دو مقوله و مفهوم جدایی‌ناپذیرند. اگرچه آنها به حوزه‌ها و جهان‌های مختلف زندگی تعلق دارند، اما وجود آنها قابل تفکیک و تقسیم به یک پدیده واحد نیست (نقی‌زاده، ۱۳۷۹، ۱۷) علاوه بر این، شکل‌گیری چهره در یک بنای تاریخی یا فعالیت‌های انسانی را می‌توان بدون تأثیر معنا یا معنویت (که البته بسته به بافت و زمینه‌ای که بنا در آن ساخته شده سطوح و ارزش‌های متفاوتی دارد) تصور کرد. این‌طور نیست و بیان هر معنا و معنویت نیازمند ابزاری است که به صورت فرم ایفای نقش کند. معنادار ساختن هر موضوع، مفهوم و فعالیت، به عبارت دیگر، بُعد معنوی بخشیدن به هر چیزی (حتی) مادی، معنا بخشیدن به زندگی انسان و رهایی آن از ورطه ماتریالیسم تک‌بعدی نیز ثمره اشاعه دیگری است، یعنی بسط و توجه به «معانی» «چهره» در جامعه است و در این راستا معماری می‌تواند «حقایق» را در «واقعیات» و کارکردها و ... چهره زیبایی و حقیقت «صورت» را در جامعه نشان دهد (تقوایی، ۱۳۸۹، ۷۶)؛ بنابراین می‌توان گفت در هر اثر هنری از جمله معماری، چهره باید به‌طور دقیق و نه فریبنده به معنا پاسخ دهد و هرچه چهره معماری به دنیای معنایی و حتی بار عملکردی پاسخ دهد، موفق‌تر خواهد بود. حقیقت این است که شکل و معنای معماری یک کل واحد را تشکیل می‌دهد که دارای وحدت است و تصور فرم بدون توجه به محتوا و معنا برای یک ساختار ارزشی ممکن نیست (حیدری، ۱۳۹۷، ۸۵). بر این اساس، آنچه در فرایند شکل‌گیری ادراک معنادار اهمیت دارد، نگاه دوسویه به انسان و جهان است که بر اساس آن، انسان نمی‌تواند بدون نگاه به دنیایی که در آن زندگی می‌کند، به موضوع نگاه کند. بنابراین ادراک ساختاری کلی است که اساس و

تصویر ۱. رابطه معنا و صورت در معماری. مأخذ: تقوایی، ۱۳۸۹، ۷۶.

مؤلفه معنا در فرایند شکل‌گیری بدنه نشان می‌دهد که هر نوع معنایی از مکان از طریق یکی از ابعاد و ابزار ادراک (شکل‌گیری و طبقه‌بندی) و از طریق ابزار ادراک (معانی) منجر به شکل‌گیری مفهوم مکان می‌شود. با توجه به اسناد مذکور، شامل «معانی موجود» یا «بیان» بر اساس آسیب‌پذیری در بعد فیزیکی، «معانی اولیه فوری» و «معانی که در ذهن انسان است» یا «تلویحی» بر اساس آسیب‌پذیری با توجه به ابعاد شخصیت و جامعه شامل «معانی عملکردی، حسی عاطفی، معانی ارزشی فرهنگی و معانی نشانه‌نمادین» است (کلالی و مدیری، ۱۳۹۱).

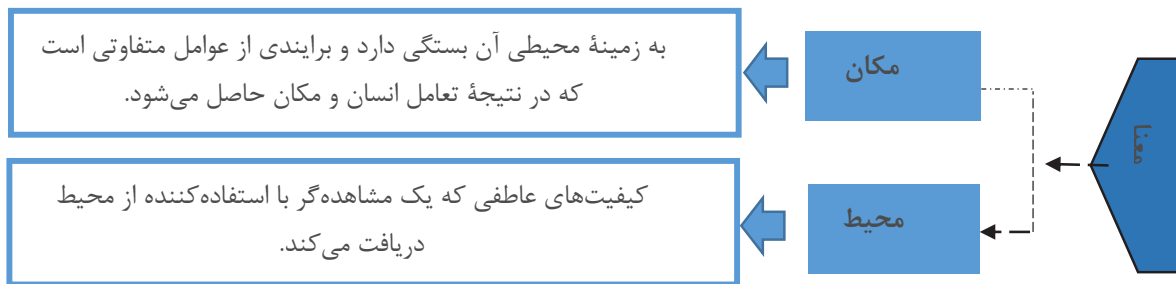
با توجه به پیچیدگی‌های ناشی از ابتکارات بازآفرینی شهری، سؤال محوری این پژوهش این است که ارزیابی ارزش‌های معنایی نهفته در بافت خیابان سپه در تهران، چگونه می‌تواند بینش‌هایی را درباره تلاش‌های بازآفرینی شهری و حفظ فرهنگی ارائه دهد؟ هدف اصلی این پژوهش، تحلیل و رمزگشایی ابعاد معنایی پنهانی است که به اهمیت تاریخی و فرهنگی خیابان سپه تهران کمک می‌کند. هدف این پژوهش آن است که با بررسی رابطه بین این ارزش‌های معنایی و محیط کالبدی، راهبردهایی ارائه دهد که نوسازی شهری را با حفظ هویت فرهنگی و اصالت تاریخی هماهنگ کند. هدف این است که ارتباط پیچیده بین فرم فیزیکی، معانی فرهنگی، و طنین عاطفی در محیط شهری تاریخی را درک کنیم. این پژوهش تلاش می‌کند تا راه‌هایی را آشکار کند که ارزش‌های معنایی با عناصر معماری و چیدمان‌های فضایی در هم تنیده شده و در نهایت به سرزندگی فضاهای عمومی و پرورش حس تعلق در افراد و جوامع کمک می‌کند. این مطالعه با اقتباس از منابع و چارچوب‌های نظری متنوع، به دنبال ایجاد درک جامعی از تعامل پیچیده بین فرم و معنا در بافت شهری است، در حالی که پیامدهای بالقوه برای توسعه شهری پایدار و مکان‌سازی معنادار را نیز بررسی می‌کند.

ساختار معنایی در کالبد بدنه‌های بافت تاریخی

ساختار معنایی در کالبد بدنه‌ها به این مفهوم است که بتوان در مواجهه بلاواسطه با بدنه به درکی یکپارچه دست یافت، یا به عبارتی دیگر، آن را یک کلیت معنادار یا چنانکه

مبنای آن رفتارهای زیستی است که در رأس آنها معانی عالی و ادراک مفهومی است که هر دو جنبه ادراک هستند (مرلوپونتی، ۱۳۷۵، ۲۰۷-۲۲۲) و از آن جدایی‌ناپذیرند. موضوع دیگر این است که چگونه معانی را کشف کنیم و آنها را در محیط آزمایش کنیم و بدانیم که آیا معانی درک‌شده توسط فرد در «محیط» وجود دارد یا در ذهن ناظران (تصویر ۲). به گفته این محقق، این باور که معنا در درون شیء یا مکان وجود دارد یا اینکه مردم آن را به مکان نسبت می‌دهند، تا حد زیادی با سطوح مختلف معنا مرتبط است. زیرا می‌توان معنا را در سطوح اولیه بیشتر وابسته به پدیده دانست و کمتر متأثر از فرهنگ و ارزش‌ها دانست، در حالی که در سطوح بالاتر معانی اغلب نزدیک‌تر و بیشتر به افراد مرتبط و بیشتر به روش تفسیر وابسته است و مردم به پدیده مذکور معانی نسبت می‌دهند.

ساختار معنایی در کالبد بدنه به این معناست که می‌توان در مواجهه مستقیم با بدنه به فهمی واحد دست یافت، یا به عبارت دیگر، آن را به عنوان یک کل معنادار یا به قول بارت به عنوان یک متن خواند. ساختار معنایی، حقیقت و توهم ماهیت مکان است (راپاپورت، ۱۳۸۴، ۲۳). معانی که افراد بر اساس نقش‌ها، انتظارات، انگیزه‌ها و سایر عوامل خود رمزگشایی و درک می‌کنند و مفهوم مکان می‌شود (Relph, 1976). در واقع با توجه به دو عنصر بدنه و کارکرد، در قالب مؤلفه‌های هویت مکان، «معنا» را جنبه یا بعد دیگری از هویت می‌دانند که در جهت ارتباط بین دو مؤلفه مذکور عمل می‌کند (Misirlisoy, 2016). به دلیل وجود این معانی، مکان از یک موقعیت جغرافیایی صرف متمایز می‌شود. در این رویکرد مکان به مکانی اطلاق می‌شود که انسان با محیط اطراف خود در تعامل است. بنابراین تخیل انسان را تحریک می‌کند و با او ارتباط برقرار می‌کند. به همین دلیل بخش عمده‌ای از ارتباط انسان با محیط اطرافش از طریق تماس بصری و ذهنی او با سازه‌های فیزیکی آن محیط صورت می‌گیرد. مکان نه تنها با بافت فیزیکی آن، بلکه با مجموعه‌ای از فرایندهای اجتماعی و روانی که در آن اتفاق می‌افتد، تعریف می‌شود و مملو از معانی نمادین و تداعی‌های (Cuba & Hummon, 1993; Stedman, 2003). تأثیر

تصویر ۲. تفاوت معنای مکان و محیط. مأخذ: نگارندگان.

ترکیب‌بندی خاصی در تک‌نماهای ساختمان‌های مجاور هم به صورت متعدد تکرار شود این عامل مفروض خودبه‌خود تمامی بدنه را نظم می‌بخشد.

• سطح ارزش کارکردی-ابزاری

تداوم: بدنه از به‌هم‌پیوستن ساختمان‌ها، احجام و اشکال ایجاد می‌شود و در مکان و زمان با رفتارهای اجتماعی، فرهنگی معنایی دیگر می‌یابد (طباطبایی، ۱۳۹۶) / سازگاری: سازگاری به اساس کنارآمدن بدنه با شرایط محیطی اطلاق می‌شود. در بافت تاریخی سازگاری با در نظر گرفتن مصالح مناسب و بوم‌آورد، جزئیات اجرایی و نحوه اجرای بنای جدید با بدنه تاریخی، حفظ تناسب و یکپارچگی میان اجزا و عناصر بدنه صورت می‌گیرد. / تعامل: اجزا در بدنه «با یکدیگر دادوستد کرده و با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند. در ارتباط با بدنه‌های تاریخی تعامل زمانی صورت می‌گیرد که معماری هماهنگ با زمینه و بافت باشد. / انعطاف‌پذیری: انعطاف‌پذیری در یک بدنه وابسته به رابطه «جزء و کل» در ارتباط با اجزای متکثر آن است. اینکه یک بدنه مجموعه‌ای گسترش‌یافته از رشد یک جزء و تبدیل آن به یک کل شامل اجزاست (گروتز، ۱۳۸۸). سلسله‌مراتب: ارتباطی سیستماتیک را بین اجزاء نظام نما بنیان می‌نهد که خود تشکیل‌دهنده بدنه هستند (نقی‌زاده، ۱۳۷۵).

• سطح ارزش عاطفی-حسی

تعلق: در بدنه‌های تاریخی به دلیل وجود ترکیبی پیچیده از معانی، نمادها و کیفیت‌های محیطی که شخص یا گروه به صورت خودآگاه یا ناخودآگاه از مکان ادراک می‌کنند حس تعلق صورت می‌گیرد (جوان فروزنده و مطلبی، ۱۳۹۰) / ابهام: در بدنه احساس عظمت معنوی در کمال سادگی و خلوص در تشکیل و ترکیب اجزای بدنه تاریخی مدنظر قرار داشته و سادگی ترکیبات این هندسه پایه، ولی غنی، موجب پیدایش کالبدی شده است که پیام آن با درک ویژه حسی قابل دریافت است. / هماهنگی: هماهنگی زیبایی و متوازن بودن میان اجزا بدنه است. این امر آنگاه پدید می‌آید

بارت می‌گوید به‌مثابه یک متن قرائت کرد. ساختارهای معنایی، حقیقت و ماهیت مکان هستند. معناهایی که مردم براساس نقش‌ها، توقعات، انگیزه‌ها و دیگر عوامل به رمزگشایی و درک آنها می‌پردازند (راپاپورت، ۱۳۸۴، ۲۳). براساس این دیدگاه، ادراک و قضاوتی که بر مبنای رمزگشایی از معانی مذکور در ذهن فرد شکل می‌گیرد، منجر به خلق مفهوم مکان می‌شود (Relph, 1976, 87). به این منظور براساس تحقیقاتی که صورت گرفت مدل شاخص‌های ارزش‌های معنایی معماری بدنه‌های تاریخی با ۲۵ شاخص و در پنج سطح ارزشی در سه کلان‌شهر تهران تبیین شد (هر سطح ارزش با پنج شاخص مرتبط با آن). بر همین اساس سطوح ارزشی در ادامه بیان شده‌اند.

• سطح ارزش آنی - ابتدایی

تعادل: اجزای نما در بدنه خود را با دیگری که در مجاورتش قرار دارد، سازگار کرده و تطبیق داده بدین ترتیب، اجزا در بسته شدن به هم، تعدیل می‌یابند و به تعادل می‌رسند (مفید، ۱۳۷۴، ۴۸-۴۱). تناسب: در طراحی یک نما نسبت اندازه اجزا به هم و نسبت اندازه آنها به تمام نما به‌مثابه یک کل کوچک اهمیت دارد. در مجموعه نماها (کل بزرگ‌تر)، سلسله ارتباطات میان اجزای یک بدنه با هم و همچنین بسیاری عناصر دیگر که ناظر را احاطه کرده‌اند اهمیت می‌یابد (توسلی، ۱۳۷۹) / اتصال (همبستگی و پیوند): اجزای بدنه در وجود و مراتب خود خصلتی متصل و پیوسته دارند که در هر نما به شیوه‌ای حضور می‌یابند. نماهای شهری در جستجوی پیوند با یکدیگر هستند «هر نما در پی وصل به دیگر نماهاست» (حبیبی، ۱۳۷۷، ۵۲). ریتم: به تکرار منظم یا هماهنگ عناصر مشابه، خطوط، اشکال، فرم‌ها یا رنگ‌ها در کنار هم گفته می‌شود که باعث القای احساس حرکت شده و به عنوان تدبیری برای سازمان‌دهی فرم‌ها در بدنه‌ها محسوب می‌شود (Mornement, 2007). / نظم: در بدنه‌های تاریخی می‌توان نظم را از طریق تکرار عاملی مفروض در تک‌نماها دنبال کرد. این بدان معناست که اگر

• **سطح ارزش نشانه‌ای - نمادین**

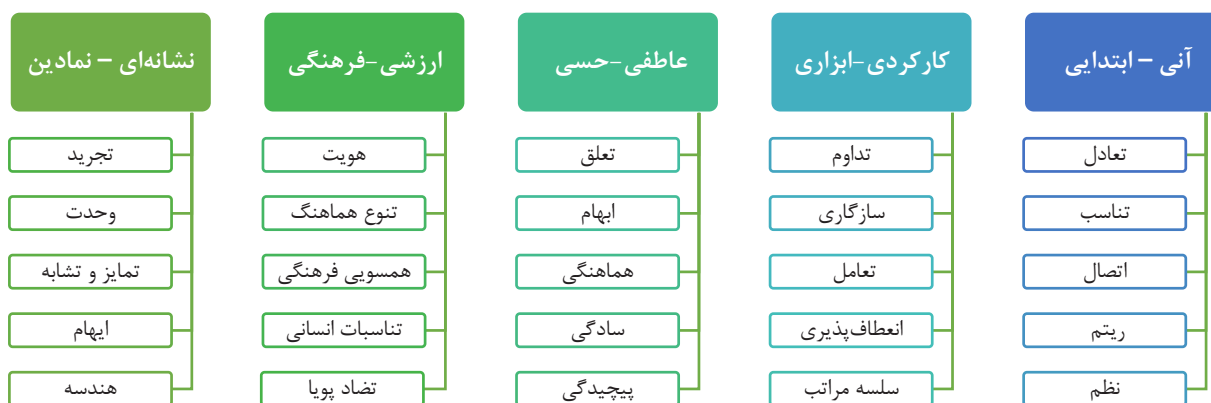
تجرید: بدنه در به‌کارگیری عناصر طبیعی (فضای شهری) و شبه‌طبیعی (فضای داخلی بناها) حالتی تجریدی دارد. وحدت: در بدنه‌های تاریخی وحدت از طریق ترکیب، هماهنگی و مجاورت نماهای گوناگون به گونه‌ای که در قالب یک کل قابل درک باشند میسر می‌شود. تمایز و تشابه: استفاده کامل از الگوهای معماری، ساختارهای کالبدی، مصالح و شیوه‌های اجرا به عنوان ابزاری در جهت هماهنگی حداکثری میان جدید و قدیم و تداوم کالبد در فضای قدیمی. / ابهام: پوسته‌هایی که به تعداد مخاطبین معانی در خود نهفته دارند. / هندسه: هندسه در کالبد عناصر بدنه‌های تاریخی موجب برقراری همبستگی در ساختار اصلی بدنه تاریخی می‌شود و به صورت خطوط و تناسبات ترسیم شده، ولی در باطن اشاره و رمز آن حقیقت معنوی پنهان است (مسائلی، ۱۳۹۶).

با توجه به مطالب ذکر شده می‌توان گفت که در طراحی مجاور بنای تاریخی، خودداری از بی‌توجهی به بافت پیرامونی از نظر ارزش‌های بنای تاریخی و همچنین زیبایی بافت حائز اهمیت است. لازم است قبل از هر اقدامی برای طراحی در کنار مصالح با ارزش، مطالعه دقیق و علمی هر مورد انجام شود و تمامی ویژگی‌ها و جنبه‌های تاریخ، مفهوم، زیبایی‌شناسی، معماری و بافت ساختمان مورد ارزیابی قرار گیرد. سطوح ارزش‌های فرهنگی، عاطفی، حسی و درنهایت معانی نمادین بستر مناسبی برای شناخت فرهنگ و تمدن هر سرزمین تاریخی است. به همین ترتیب، واضح است که طراح علاوه بر در نظر گرفتن جنبه‌های منحصر به فرد ساختمان و بافت، موظف به رعایت استانداردهای مصوب منطقه‌ای مربوط به شهرها و بناهای تاریخی و یا استانداردهای مورد تأیید بین‌المللی است. عناصر ذکر شده در تصویر ۳ شناسایی شده است. روش‌های ارائه شده در ادامه این تحقیق راهکارهای

که همه اجزا در عین تناسب باشند. / سادگی: سادگی شکل در کل و جزء در طراحی یک بدنه تاریخی به وسیله قرینه‌سازی و حذف ریزه‌کاری‌ها و جزئیات کم‌اهمیت ایجاد می‌شود (دیبا، ۱۳۷۸، ۱۰۳). / پیچیدگی: در طراحی پیچیده از تعداد فرم‌ها، ریزه‌کاری‌ها و عناصر متمایز و غیرمترقبه و غافلگیرکننده استفاده شود (طباطبایی، ۱۳۹۶).

• **سطح ارزش ارزشی-فرهنگی**

هویت: ساختارهای تاریخی در آغوش چشم‌اندازهای سنتی و هنجارهای فرهنگی پدید می‌آیند که توسط تأثیر متقابل محدودیت‌های اقلیمی و تکنولوژیکی شکل می‌گیرند. این آمیختگی همزیستی آنها را با یک وحدت و هویت متمایز آغشته می‌کند که نماد سفر تاریخی آنهاست (حجت، ۱۳۹۴، ۵۹). / تنوع هماهنگ: بناهای تاریخی نه تنها مجموعه‌ای از عناصر و مؤلفه‌ها را به نمایش می‌گذارند، بلکه تعامل هماهنگ بین این تنوع و ادغام آهنگین آنها با وجوه همسایه است که به آنها رهایی از یکنواختی و خلأ بی‌هویتی را می‌دهد. / همسویی فرهنگی: تجلی تلاش‌های معماری، چه در فرم، تکنیک و چه در مواد، با مهربانی زبان و اخلاق محیط اطراف را منعکس می‌کند و گفتگوی یکپارچه بین خلقت انسان و زمینه‌ای که در آن زندگی می‌کند را تقویت می‌کند. / تناسبات انسانی: مقیاس، سمفونی از اندازه‌ها و تناسبات در منظر شهری، بسیار مهم است. مقیاس انسانی به طور پیچیده قد افراد را با وسعت فضایی منظر شهری پیوند می‌دهد و پیوندی را ایجاد می‌کند که با حساسیت‌های انسانی طنین‌انداز می‌شود (هدمن و یازوسکی، ۱۳۸۴). / تضاد پویا: تضاد عمدی یا سهوی که بدنه‌های تاریخی با محیط اطراف خود به اشتراک می‌گذارند، گفتگوی بین کهنه و جدید را تسریع می‌کند. این اثر متقابل به مناظر شهری روح می‌بخشد، مرزهای مرسوم را به چالش می‌کشد و روایتی از تغییر و تداوم را می‌بافد.

تصویر ۳. طرح ارزشی معنایی در بررسی بناهای تاریخی. مأخذ: نگارندگان.

- به دست‌آوری فراوانی هریک از مفاهیم در بدنه‌های بافت تاریخی (تهران، اصفهان، شیراز)،

- جمع‌بندی و محاسبه فراوانی هر یک از دسته‌ها،

- ترسیم نمودارها برای هر یک از دسته‌ها.

• نحوه جمع‌آوری اطلاعات و جامعه آماری

برای تعیین جامعه آماری تحقیق، باید دامنه و تمرکز مطالعه را در نظر بگیریم. از آنجاکه پژوهش به طور خاص به ارزیابی ارزش‌های معنایی بیان‌شده در پیکره تاریخی خیابان سپه تهران می‌پردازد، جامعه آماری را افرادی تشکیل می‌دهند که ارتباط یا تجربه مستقیمی با خیابان و بافت تاریخی آن دارند. در این پژوهش، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. جامعه آماری شامل گروه‌های زیر است (جدول ۱):

ساکنان کنونی خیابان سپه: این افراد بینش‌هایی را در مورد ادراکات و تجربیات خود از بدنه تاریخی به صورت روزانه ارائه می‌کردند. مصاحبه با نمونه‌ای از ۲۰ نفر از ساکنان فعلی خیابان سپه بینش ارزشمندی در مورد برداشت‌ها و تجربیات آنها از بدنه تاریخی ارائه می‌دهد.

ساکنان قبلی خیابان سپه: این گروه می‌تواند دیدگاه‌ها و دانش تاریخی ارزشمندی را درباره خیابان و تغییرات آن در گذر زمان ارائه دهد. مصاحبه با نمونه‌ای از ۱۰ نفر از ساکنان قبلی که به خیابان سپه متصل هستند، دیدگاه‌های تاریخی و دانشی را در مورد تغییرات خیابان در طول زمان ارائه می‌دهد.

کارشناسان معماری و شهرسازی: متخصصان این حوزه می‌توانند در خصوص ارزش‌های معنایی بیان‌شده در کالبد تاریخی خیابان سپه، نظرات و تحلیل‌های کارشناسی ارائه کنند. مصاحبه با نمونه‌ای متشکل از پنج نفر از کارشناسان این حوزه می‌تواند نظرات و تحلیل‌های حرفه‌ای را در خصوص ارزش‌های معنایی بیان‌شده از طریق کالبد تاریخی خیابان سپه ارائه دهد.

همسایه‌ها و اعضای جامعه محلی: افرادی که در مجاورت خیابان سپه زندگی می‌کنند ممکن است مشاهدات و تجربیاتی در رابطه با اهمیت تاریخی خیابان داشته باشند. مصاحبه با نمونه‌ای متشکل از ۱۵ نفر از جامعه محلی و مناطق مجاور می‌تواند

پیشنهادی قابل استفاده در طراحی‌های جدید در بافت‌های شهری است.

روش تحقیق

در این تحقیق بیان ارزش‌های معنایی نهفته در پشت بدنه خیابان سپه تهران مورد ارزیابی قرار گرفته است. روش تحقیق شامل تجزیه و تحلیل و ارزیابی نمونه‌های مورد تحقیق بر اساس شاخص‌های از پیش تعیین شده و عوامل اصلی می‌باشد. مطالعه با شناخت پیکره‌های تاریخی و عناصر و شاخص‌های آنها از طریق روش کتابخانه‌ای آغاز می‌شود که شامل بررسی نوشته‌های تخصصی مرتبط با پیکره و ارزش‌های معنایی نهفته در آن است. این اطلاعات در یک ماتریس مفهومی سازماندهی شده و میزان تجلی این ارزش‌ها در معماری بافت تاریخی بررسی می‌شود. نتایج و تحلیل‌ها به طور جداگانه در هر بخش ارائه شده است. مراحل زیر در پیاده‌سازی، کسب و تجزیه و تحلیل چارچوب مفهومی دخیل است.

• گام‌ها و مراحل پیاده‌سازی

- گردآوری اسناد و مدارک و نمونه‌های کافی از بافت تاریخی خیابان سپه تهران،

- درک عناصر بدن از طریق بررسی اسناد، مشاهده میدانی و گفتگو با ساکنان،

- ایجاد تعاریف و عملکردهای دقیق برای هر عنصر بدن،

- پیاده‌سازی شاخص‌های ارزش‌های معنایی در مکان و ذهن، سازمان‌دهی شده در پنج دسته در چارچوب مفهومی و تعریف روابط آنها با مفاهیم ماتریسی،

- شناسایی نمونه‌های مناسب و تدوین مستندات برای هر عنصر بدنه.

• مراحل به دست‌آوری

- تکمیل کردن ماتریس بر اساس مدارک اسنادی (نقشه‌ها) مشاهدات و پیشینه موجود و گفتگو با باشندگان،

- ترسیم مختصات معانی موجود در مکان هر یک از عناصر بدنه‌های تاریخی،

- ترسیم مختصات معانی موجود در ذهن هر یک از عناصر بدنه‌های تاریخی،

جدول ۱. ترکیب مصاحبه‌شوندگان. مأخذ: نگارندگان.

تعداد مصاحبه	گروه‌ها
۲۰	ساکنان کنونی خیابان سپه
۱۰	ساکنان قبلی خیابان سپه
۵	کارشناسان معماری و شهرسازی
۱۵	همسایه‌ها و اعضای جامعه محلی
۵۰	جمع

دهد و توصیه‌های معناداری برای حفظ و ارتقای میراث فرهنگی خیابان ارائه دهد.

فرایند تحقیق

مرحله بعدی شامل تعیین شاخص‌های ارزش‌های معنایی در معماری بدنه تاریخی برای ارزیابی نمونه‌های موردی است. این شاخص‌ها برگرفته از سطوح معانی در مکان و ذهن هستند و به پنج بخش آنی و ابتدایی، کارکردی-ابزاری، عاطفی-حسی، ارزش فرهنگی و نشانه‌ای و نمادین دسته‌بندی می‌شوند. با توجه به تنوع نمونه‌های موردی، از تکنیک‌های تحقیقاتی مختلفی از جمله مصاحبه، مشاهدات عینی و رفتاری، بررسی نوشته‌ها و اسناد، تحلیل نقشه‌ها و سایر تکنیک‌های تجربی استفاده می‌شود. روش‌های مبتنی بر مشاهده برای اندازه‌گیری عینی شاخص‌های معنایی بر مشاهدات متخصص تکیه می‌کنند. مشاهدات بر ابعاد فیزیکی و عملکردی متمرکز است، با هدف کشف معانی پنهان و کشف تجربیات افراد در محیط. مصاحبه‌ها با کارشناسان، ساکنین قبلی و فعلی و همسایگان، با استفاده از فرمت‌های باز و گاهی نیمه‌ساختاریافته انجام می‌شود. این مصاحبه‌ها برای استخراج محتوای صریح و ضمنی مرتبط با شاخص‌ها، افکار پاسخ‌دهندگان را بررسی می‌کنند. هدف کشف روابط درونی درون اجزا و عناصر داده، تشخیص مقاصد واقعی مصاحبه‌شوندگان، شناسایی شرایط و محیط‌های مرتبط و در نهایت ارائه نتایج واقع‌بینانه در راستای اهداف تحقیق است. در نتیجه، داده‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها با رویکرد تفسیری تحلیل می‌شوند. نمودار مفهومی فرایند تحقیق در تصویر ۴ نمایش داده شده است.

- نهایی کردن ماتریس مفهومی،
- به‌دست‌آوری فراوانی هریک از مفاهیم در معماری بدنه‌های بافت تاریخی خیابان سپه تهران،
- به‌دست‌آوری درصد فراوانی هر یک از مفاهیم در بدنه‌های بافت تاریخی خیابان سپه تهران،

مشاهدات و تجربیات آنها را در رابطه با اهمیت تاریخی خیابان به تصویر بکشد.

• دلیل مصاحبه با ساکنین و تحقیق

- جمع‌آوری دانش محلی: مصاحبه با ساکنان امکان درک جامعی از بدنه تاریخی خیابان سپه را فراهم می‌کند. دیدگاه‌ها و تجربیات آنها می‌تواند اهمیت فرهنگی، اجتماعی و تاریخی خیابان و معماری آن را روشن کند.

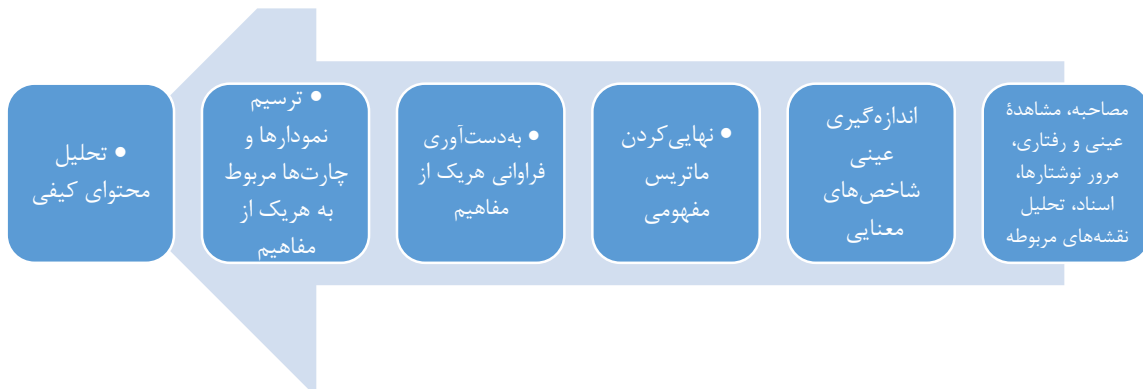
- ثبت تغییرات تاریخی: ساکنان قبلی می‌توانند اطلاعات ارزشمندی در مورد سیر تحول خیابان سپه و بافت تاریخی آن ارائه دهند. خاطرات و گزارش‌های آنها می‌تواند به شناسایی هرگونه تغییر مهم و درک تأثیر بر ارزش‌های معنایی بیان‌شده از طریق بدن کمک کند.

- ادراک و تجربه ذهنی: ادراکات و تجربیات ساکنان برای گرفتن جنبه‌های ذهنی بدنه تاریخی بسیار مهم است. مصاحبه‌ها می‌توانند احساسات، خاطرات و ارتباطات شخصی را که افراد را با خیابان مرتبط می‌کنند آشکار کند و به درک عمیق‌تر ارزش‌های معنایی آن کمک کند.

- مشارکت جامعه و مشارکت ذی‌نفعان: با مصاحبه با ساکنان و اعضای جامعه محلی، پژوهش می‌تواند به طور فعال با سهام‌دارانی که علاقه مستقیم به حفظ و توسعه خیابان سپه دارند، درگیر شود. ورودی آنها می‌تواند به شکل‌دادن به توصیه‌ها و استراتژی‌هایی برای حفظ و تقویت ارزش‌های معنایی بدنه تاریخی کمک کند.

- نظرات و تحلیل کارشناسان: مشارکت متخصصان در معماری و شهرسازی دیدگاهی حرفه‌ای در مورد ارزش‌های معنایی بیان‌شده از طریق پیکره تاریخی ارائه می‌دهد. بینش و تحلیل آنها به ارزیابی و درک جامع‌تری از اهمیت معماری کمک می‌کند.

به طور کلی، مصاحبه با ساکنان و انجام تحقیقات با طیف متنوعی از افراد امکان کاوش چندوجهی در ارزش‌های معنایی نهفته در بدنه تاریخی خیابان سپه را فراهم می‌کند. با ترکیب دیدگاه‌ها و تجربیات مختلف، این مطالعه می‌تواند یک ارزیابی جامع ارائه

تصویر ۴. تحلیل محتوای کیفی ماتریس مفهومی در بستر معماری بدنه‌های بافت تاریخی خیابان سپه تهران. مأخذ: نگارندگان.

آن کلان‌شهرها پرداخته شد. در ادامه، با تکمیل شدن جدول، برای هر یک از عناصر با مرجع و منبع خاص خود، تعریفی دقیق بیان شد. از سوی دیگر برای هر کدام از آنها، شاهد مثالی مستند و گویا و یا مدرکی شامل عکس، ترسیم یا نقشه با مشخص کردن آن عنصر آورده شد. در پایان با تکمیل شدن جدول در این پژوهش، ۲۵ شاخص در پنج سطح مختلف ارزشی در ۱۰ اجزای بدنه مورد خوانش قرار گرفت. در ادامه پس از تکمیل جدول برای معماری بافت تاریخی به تدوین نتایج آن و جمع‌آوری مجموع نتایج پرداخته شد. نحوه کار به این صورت است که فراوانی هر یک از مفاهیم موجود در مکان و ذهن به کاررفته در معماری شهر تهران (خیابان سپه) را در پنج سطح ارزشی ۱. آبی و ابتدایی، ۲. کارکردی و ابزاری، ۳. ارزشی و فرهنگی، ۴. عاطفی و احساسی و ۵. نمادین سنجیده و پس از آن به تحلیل کیفی و محتوایی نتایج به دست آمده در ارتباط با نحوه تبلور مفاهیم نهفته در پس کالبد بدنه‌های تاریخی (تهران) پرداخته شد و نتایج جالب و جدیدی در این ارتباط به دست آمد که در ادامه به آنها اشاره خواهد شد.

ارائه ماتریس مفهومی معماری بدنه تاریخی کلان‌شهر تهران. این ماتریس مفهومی که تمامی عناصر جداره‌های تاریخی واجد ارزش در بدنه بافت تاریخی خیابان سپه تهران را مورد مطالعه بررسی و تحقیق ژرف قرار داده (تصویر ۵) و نقش هر عنصر در سطوح ارزشی را بیان کرده است. (از جمع‌بندی جداره‌های خیابان که خود تشکیل‌دهنده بدنه خیابان هستند تحلیل‌های نهایی انجام می‌شود) که در ادامه قابل مطالعه و بررسی محققان است (جدول ۲).

• ارائه ماتریس مفهومی در بدنه تاریخی شهر تهران (خیابان سپه)

این ماتریس مفهومی روش ساخت بناهای میان‌افزا در بدنه بافت تاریخی خیابان سپه تهران را مورد مطالعه بررسی و تحقیق ژرف قرار داده و شیوه ساخت هر بنای جدید را در این بافت مشخص کرده که در ادامه قابل مطالعه و بررسی محققان است (جدول ۳).

تصویر ۵. نمونه جداره‌های انتخابی در خیابان سپه تهران. مأخذ: نگارندگان.

– ترسیم نمودارها و چارت‌ها مربوط به هر یک از مفاهیم،
– تحلیل محتوای کیفی ماتریس مفهومی در بستر معماری بدنه‌های بافت تاریخی خیابان سپه تهران.

تحلیل یافته‌های تحقیق

در این بخش، تحلیل یافته‌های پژوهش در خصوص ارزیابی میزان بیان ارزش‌های معنایی نهفته در پشت بدنه تاریخی خیابان سپه تهران ارائه می‌شود. یافته‌های تحقیق از طریق کاوش جامع داده‌های کیفی جمع‌آوری شده از بررسی اسناد، مشاهدات میدانی و مصاحبه‌های عمیق با سهامداران و کارشناسان نزدیک به خیابان سپه ترکیب شده‌اند.

تجزیه و تحلیل طیف چندوجهی از ابعاد معنایی را نشان می‌دهد که به اهمیت تاریخی و هویت فرهنگی خیابان سپه کمک می‌کند. از طریق تحلیل پدیدارشناختی تجربیات شرکت‌کنندگان و تحلیل محتوای اسناد تاریخی، مقوله‌های متمایزی از ارزش‌های معنایی پدیدار شده‌اند:

– تداوم تاریخی: بدنه تاریخی خیابان سپه ترکیبی از لایه‌های زمانی است که هر کدام روایت‌هایی از گذشته را منتقل می‌کنند. توصیف شرکت‌کنندگان از عناصر معماری، چیدمان خیابان‌ها و رویدادهای تاریخی بر نقش خیابان به عنوان مخزن زنده تاریخ تأکید می‌کند.

– اهمیت فرهنگی: ارزش‌های معنایی مرتبط با میراث فرهنگی از طریق سبک‌های معماری، نقوش سنتی و چیدمان‌های فضایی حفظ شده آشکار می‌شوند. اهالی و کارشناسان بر ارزش خیابان سپه به عنوان پیوندی ملموس با هویت تاریخی تهران تأکید دارند.

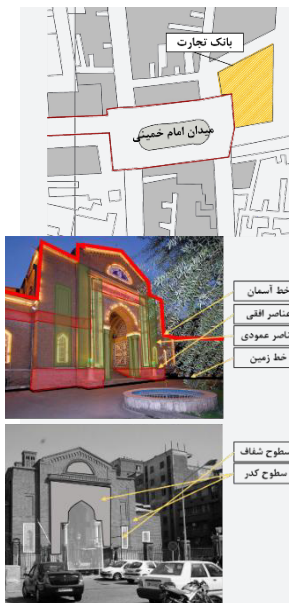
– دلبستگی‌های عاطفی: خیابان طیفی از احساسات را برمی‌انگیزد، از دل‌تنگی گرفته تا تعلق. حکایات شخصی که در طول مصاحبه‌ها به اشتراک گذاشته می‌شود، طنین عاطفی افراد با خیابان را برجسته می‌کند و جایگاه آن را در خاطرات آنها مستحکم می‌کند.

– پویایی عملکردی: طراحی و چیدمان خیابان سپه در طول زمان برای پاسخ‌گویی به نیازهای در حال تغییر تکامل یافته است. تعامل بین عناصر عملکردی و ترتیبات فضایی در شکل‌دادن به مطلوبیت خیابان و در عین حال حفظ جوهره تاریخی آن حیاتی است.

از این رهگذر به شناخت ارکان، خصوصیات، عناصر و اجزای بدنه‌های تاریخی (تهران) اقدام شد. در قدم بعدی به شناخت دقیق این عناصر و نقش و عملکرد آن در شناخت مفاهیم نهفته در پس کالبد این بدنه‌های تاریخی این کلان‌شهرها پرداخته شد، سپس با استفاده از خبرگی پژوهشگر، مطالعه و پرسش از صاحب‌نظران و باشندگان در این بافت‌های تاریخی به تکمیل چهارچوب مفهومی برای تمامی عناصر بدنه‌های

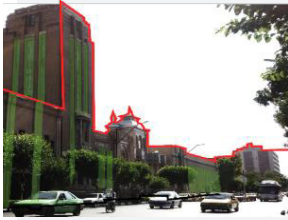
جدول ۲. نحوه ظهور معانی نهفته در معماری بدنه تاریخی کلان شهر تهران. مأخذ: نگارندگان.

شاهد مثال	عناصر و اجزاء نما و بدنه										شکل	
	سطوح کدر و شفاف	تزیینات	شکل	عناصر افقی	عناصر عمودی	بالکن	ورودی	سطوح پر و خالی	خط زمین	خط آسمان		امتیازات شاخص ها
کلان شهرهای مورد بررسی	مفاهیم معنایی نهفته در مکان (آنی و ابتدایی) ارزش سطحی (۱)											
	مفاهیم معنایی نهفته در مکان (آنی و ابتدایی) ارزش سطحی (۱)	تعداد	تناسب/توازن	اتصال/پیوستگی	ریتم	عناصر بدنه نظم	امتیازات	۹	۹	۹	۸	۹
مفاهیم معنایی نهفته در ذهن (کارکردی-ابزاری) ارزش سطحی (۲)	انطباق/تداوم	پذیری	سازگاری	سلسله مراتب	تعامل	امتیازات عناصر بدنه	۶	۱۰	۹	۷	۶	۴۰
	مفاهیم معنایی نهفته در ذهن (آرزشی)- هویت	مفاهیم معنایی نهفته در ذهن (آرزشی)- هویت	مفاهیم معنایی نهفته در ذهن (آرزشی)- هویت	مفاهیم معنایی نهفته در ذهن (آرزشی)- هویت	مفاهیم معنایی نهفته در ذهن (آرزشی)- هویت	مفاهیم معنایی نهفته در ذهن (آرزشی)- هویت	۵	۵	۵	۵	۵	۵
شاهد مثال	مفاهیم معنایی نهفته در ذهن (آرزشی)- هویت											
	مفاهیم معنایی نهفته در ذهن (آرزشی)- هویت	مفاهیم معنایی نهفته در ذهن (آرزشی)- هویت	مفاهیم معنایی نهفته در ذهن (آرزشی)- هویت	مفاهیم معنایی نهفته در ذهن (آرزشی)- هویت	مفاهیم معنایی نهفته در ذهن (آرزشی)- هویت	مفاهیم معنایی نهفته در ذهن (آرزشی)- هویت	۵	۵	۵	۵	۵	۵

ادامه جدول ۲.

کلان شهرهای مورد بررسی	سطوح ارزشی	شاخص‌ها	امتیازات شاخص‌ها	عناصر و اجزاء نما و بدنه										شاهد مثال					
				خط آسمان	خط زمین	سطوح پر و خالی	ورودی	بالکن	عناصر عمودی	عناصر افقی	شکل	تزیینات	سطوح کدر و شفاف						
مفاهیم معنایی زینت‌ده در ذهن (عاطفی احساسی، ارزش سطحی (۴)	تنوع هماهنگ	۴	✓	۵	✓	۶	✓	۷	✓	۸	✓	۹	✓	۱۰	✓	۱۱	✓	۱۲	✓
	همسویی فرهنگی	۵	✓	۶	✓	۷	✓	۸	✓	۹	✓	۱۰	✓	۱۱	✓	۱۲	✓	۱۳	✓
	تناسبات انسانی	۶	✓	۷	✓	۸	✓	۹	✓	۱۰	✓	۱۱	✓	۱۲	✓	۱۳	✓	۱۴	✓
	تعداد پروا	۷	✓	۸	✓	۹	✓	۱۰	✓	۱۱	✓	۱۲	✓	۱۳	✓	۱۴	✓	۱۵	✓
	امتیازات عناصر بدنه	۲۰	✓	۲۱	✓	۲۲	✓	۲۳	✓	۲۴	✓	۲۵	✓	۲۶	✓	۲۷	✓	۲۸	✓
	تعلق	۸	✓	۹	✓	۱۰	✓	۱۱	✓	۱۲	✓	۱۳	✓	۱۴	✓	۱۵	✓	۱۶	✓
	ابهام	۴	✓	۵	✓	۶	✓	۷	✓	۸	✓	۹	✓	۱۰	✓	۱۱	✓	۱۲	✓
	هماهنگی	۱۰	✓	۱۱	✓	۱۲	✓	۱۳	✓	۱۴	✓	۱۵	✓	۱۶	✓	۱۷	✓	۱۸	✓
	سادگی	۹	✓	۱۰	✓	۱۱	✓	۱۲	✓	۱۳	✓	۱۴	✓	۱۵	✓	۱۶	✓	۱۷	✓
	پختگی	۱	✓	۲	✓	۳	✓	۴	✓	۵	✓	۶	✓	۷	✓	۸	✓	۹	✓
امتیازات عناصر بدنه	۱۱	✓	۱۲	✓	۱۳	✓	۱۴	✓	۱۵	✓	۱۶	✓	۱۷	✓	۱۸	✓	۱۹	✓	

کلان شهرهای مورد بررسی سطوح ارزشی	شاخص‌ها	عناصر و اجزاء نما و بدنه										شاهد مثال	
		امتیازات شاخص‌ها	خط آسمان	خط زمین	سطوح پر و خالی	ورودی	بالکن	عناصر عمودی	عناصر افقی	شکل	تزیینات		سطوح کدر و شفاف
مفاهیم معنایی بهفته در ذهن (نمادین-تثابته ای، ارزش سطحی (۵)	تجزید	۵											
	وحدت	۸											
	تشابه/	۵											
	ایهام	۷											
	هندسه	۱۰											
امتیازات عناصر بدنه		۲۵	۲	۲	۲	۴	۴	۲	۲	۳	۴	۴	

جدول ۳. نحوه ساخت بناهای میان‌افزا در بافت تاریخی بدنه تاریخی کلان‌شهر تهران. مأخذ: نگارندگان.

کلان شهرهای مورد بررسی	روش‌های ساخت بناهای میان‌افزا در بافت تاریخی							شاهد مثال
	مکتب حفظ نما	درجه صفر	تلفیق	تضاد و تباین	تمسخر آمیز و ناپایدار	قیاس و تشابه	غیر قابل رویت	
بدنه خیابان سپه تهران	☒							

می‌کند، که بتواند زنده بماند که بیشترین ارزش معنایی متعلق به شاخص انعطاف‌پذیری هست که این امر نشان‌دهنده این موضوع است. از جنبه‌ای دیگر می‌توان گفت بدنه خیابان سپه همانند پرده‌ای است مابین فضای درون (فضای بسته) و فضای برون (فضای باز) ساختمان‌ها که این خود در معماری بدنه مابین نظام‌ها و پدیده‌های متفاوت، «ناحیه تعاملی» ایجاد می‌کند. درنهایت با اینکه اجزاء و عناصر ثابت و نیمه‌ثابت فضا معمولاً نادیده گرفته می‌شوند اما بررسی‌ها نشان می‌دهد که به اندازه‌نیمی از ارزش‌های معنایی در بدنه متعلق به شاخص تداوم بوده و این امر از طریق به هم پیوستن ساختمان‌ها، احجام و اشکال ایجاد می‌شود و در مکان و زمان با رفتارهای اجتماعی، فرهنگی معنایی دیگر می‌یابد.

• ارزیابی میزان نمود مفاهیم معنایی نهفته در پس کالبد بدنه تاریخی خیابان سپه تهران از منظر معانی موجود در ذهن (ارزشی- فرهنگی)

همان‌طور که در تصویر ۸ مشاهده می‌شود، ارزش معنایی نهفته در کالبد بدنه تاریخی خیابان سپه تهران از منظر ارزشی- فرهنگی بیشتر از همه معطوف به شاخص تباین و با هدف ناهمگونی عناصر و اجزا و در عین حال آهنکین‌بودن آن در ارتباط با دیگر عناصر و اجزای اصلی است که بدنه تاریخی را از یکسانی و بی‌هویتی می‌رهاند. مسئله تضاد موضوع نسبتاً مهم دیگری در بافت تاریخی خیابان سپه تهران است. زیرا معمار در طراحی ساختار نسبتاً جدید (ساختمان آرت دکو)، بنا را بر حداکثر تضاد گذاشته و با روحیه‌ای کاملاً متفاوت و یا متضاد، سعی در پدیدآوردن بیشترین میزان تباین ماهیتی میان جدید و قدیم دارد. تجانس و هویت از آن جهت دارای اهمیت است که موجب احساس تعلق خاطر به مجموعه‌ای مادی و معنوی شده است. و بدنه با ایجاد هماهنگی با محیط موجب برقراری ارتباط بیشتر بین انسان و مکان شهری شده است و از سوی دیگر به دلیل ساختار ساختمان آرت دکو در بافت تاریخی مقیاس دارای کمترین اهمیت است زیرا اندازه‌ها و تناسبات عناصر جدار با یکدیگر و نسبت به مقیاس انسانی دچار اغتشاش شده است.

• ارزیابی میزان نمود مفاهیم معنایی نهفته در پس کالبد بدنه تاریخی خیابان سپه تهران از منظر معانی موجود در ذهن (عاطفی- احساسی)

مطابق تصویر ۹ بیشترین ارزش معنایی متعلق به شاخص‌های هماهنگی و سادگی بوده که این خود می‌تواند دلیل بر این باشد که همه اجزا در بدنه بافت تاریخی خیابان سپه تهران دارای تناسباند که موجب سادگی شکل در کل و جزء در بدنه تاریخی شده است و از سوی دیگر بدنه تاریخی خیابان سپه به دلیل وجود ترکیبی پیچیده از معانی، نمادها و کیفیت‌های محیطی که مردم به صورت خودآگاه یا ناخودآگاه

به دست‌آوری نتایج ترسیم نمودارها و تحلیل محتوای کیفی خیابان سپه تهران

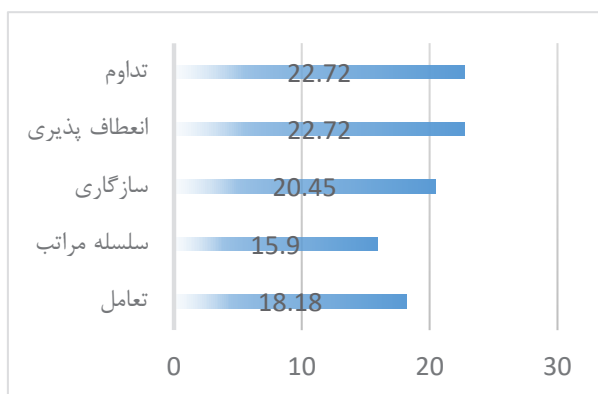
حال پس از ارائه ماتریس مفهومی در بستر معماری بدنه تاریخی خیابان سپه تهران، همان‌طور که در بیان مراحل به صورت اجمالی شرح داده شد، به جمع‌بندی نتایج به دست‌آمده و ترسیم نمودارها برای هر بخش و همچنین تحلیل محتوای نتایج به دست‌آمده و بیان چگونگی تبلور مفاهیم نهفته در پس کالبد بدنه با شاخص‌های مدنظر این پژوهش در بافت تاریخی تهران از مناظر پنج سطح ارزشی آنی و ابتدایی، کارکردی- ابزاری، عاطفی- احساسی، ارزشی- فرهنگی نمادین- نشانه‌ای و در دو بخش معانی موجود در مکان و ذهن پرداخته می‌شود.

• ارزیابی میزان نمود ارزش‌های معنایی نهفته در پس کالبد بدنه تاریخی خیابان سپه تهران از منظر معانی موجود در مکان (آنی- ابتدایی)

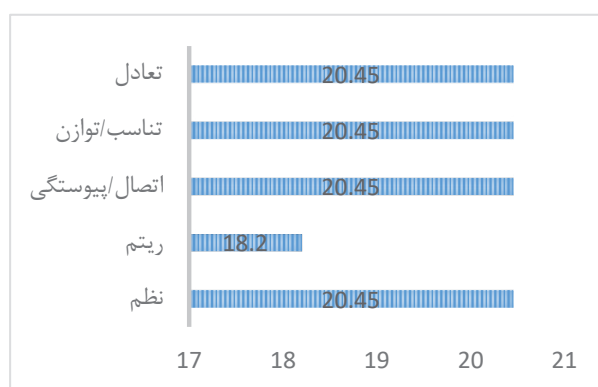
همان‌طور که از تصویر ۶ برمی‌آید، بیشترین ارزش معنایی متعلق به شاخص‌های تناسب، اتصال/ پیوستگی و نظم و تعادل بوده است که این نشان از آن دارد که سلسله ارتباطات میان اجزاء بدنه خیابان سپه تهران با هم و همچنین نظم میان اجزای بدنه اندازه درخور می‌بخشد و میان آنها توافق و تناسب ایجاد می‌کند. هم‌تراز یا مساوی کردن وزنه‌ای بصری در بدنه برای دستیابی به آرامش در بدنه صورت گیرد. تفکر رایج در مورد خیابان سپه تهران این است که بدنه‌های تاریخی در تاروپودی پیوسته و متداوم ترکیب شده است و هر نما در پی وصل به دیگر نماهاست. طبق نتایج به دست‌آمده از پژوهش، کمترین شاخص معنایی متعلق به ریتم است. این بدان معناست که تمامی بدنه خیابان سپه تهران از اجزائی تشکیل شده‌اند که به تبع تکرار می‌شوند. همان‌طور که در بدنه تاریخی خیابان سپه تهران بر اساس جدول ۳ مشخص است. ساخت بناهای میان‌افزا در این خیابان از روش درجه صفر انجام شده که سبب ناهماهنگی ساختمانی در بافت تاریخی شده است و چهره نامناسب و بیگانه به سیمای شهر بخشیده است.

• ارزیابی میزان نمود مفاهیم معنایی نهفته در پس کالبد بدنه تاریخی خیابان سپه تهران از منظر معانی موجود در ذهن (کارکردی- ابزاری)

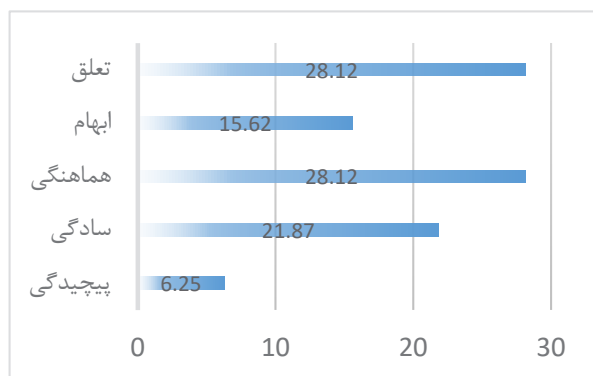
همان‌طور که تصویر ۷ نشان می‌دهد بدنه خیابان سپه تهران بر اشکال و احجام ساده و پایه استوار است و دارای قابلیت توسعه از طریق الحاق بخش‌هایی به آن است که این خود از طریق به کارگیری مفهوم انعطاف‌پذیری و سازگاری صورت می‌گیرد. بنابراین بدنه بین آنچه که می‌خواهد و آنچه شرایط جدید در اجتماع برایش ایجاد کرده، توازن برقرار

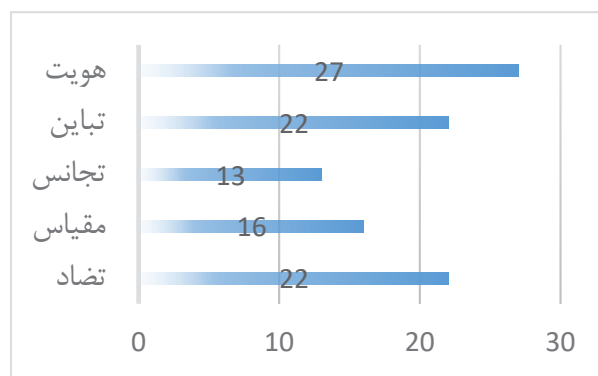
تصویر ۷. نحوه ظهور مفاهیم نهفته در پس کالبد بدنه تاریخی خیابان سپه تهران از منظر معانی موجود در ذهن (کارکردی- ابزاری). مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۶. نحوه ظهور مفاهیم نهفته در پس کالبد بدنه تاریخی خیابان سپه تهران از منظر معانی موجود در مکان (آنی-ابتدایی). مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۹. نحوه ظهور مفاهیم نهفته در پس کالبد بدنه تاریخی خیابان سپه تهران از منظر معانی موجود در ذهن. (عاطفی-احساسی). مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۸. نحوه ظهور مفاهیم نهفته در پس کالبد بدنه تاریخی خیابان سپه تهران از منظر معانی موجود در ذهن (ارزشی-فرهنگی). مأخذ: نگارندگان.

برقراری همبستگی کلی بین عناصر و اجزای نماهاست. رتبه دوم به سطح ارزشی به وحدت که موجب ترکیب، هماهنگی و مجاورت نماهای گوناگون به گونه‌ای که در قالب یک کل قابل درآمده‌اند تعلق داشته. مسئله ابهام موضوع نسبتاً مهم دیگری در بافت تاریخی این خیابان است که به تعداد مخاطبین خود معانی در خود نهفته دارد. بدنه‌های تاریخی همه عناصر معنایی نمادین دارند که از رهگذر تأویل مکشوف می‌شود و یک‌سوم ارزش‌های معنایی بدنه تاریخی خیابان سپه میان دو فضای باز و بسته اختصاص به شاخص تجریدی دارد و استفاده کامل از الگوهای معماری و ساختارهای کالبدی و حتی مصالح و شیوه‌های اجرا به عنوان ابزاری در جهت هماهنگی حداکثری میان جدید و قدیم و تداوم کالبد و فضای قدیم مورد تشابه قرار گرفت.

نتیجه‌گیری

در تحلیل ماتریس بخش ارزش‌های معنایی موجود در مکان و ذهن همان گونه که در تصویر ۱۱ نیز پیداست، شاخص‌های ارزش‌های معنایی معماری بدنه بافت تاریخی خیابان سپه تهران در سطوح ارزشی «آنی-ابتدایی»،

از مکان ادراک می‌کنند موجب برانگیختن حس تعلق می‌شود که خود یکی از بارزترین معانی موجود در ذهن است. از جنبه‌ای دیگر می‌توان گفت کمتر از نیمی از ارزش معنایی در خیابان سپه متعلق به ابهام است زیرا در لابه‌لای بدنه تاریخی نیز فضا هیچ‌گاه با قاطعیت مشخص نشده و ابهام ترکیبات پیچیده آن به دلیل غن بخشیدن به مناظری است که نمی‌توان آن را در یک قالب محدود و تمامیت‌یافته تفسیر کرد و کمترین ارزش معنایی متعلق به شاخص پیچیدگی است که این بدان معنی است که بدنه‌های تاریخی دارای سادگی و خلوص بوده.

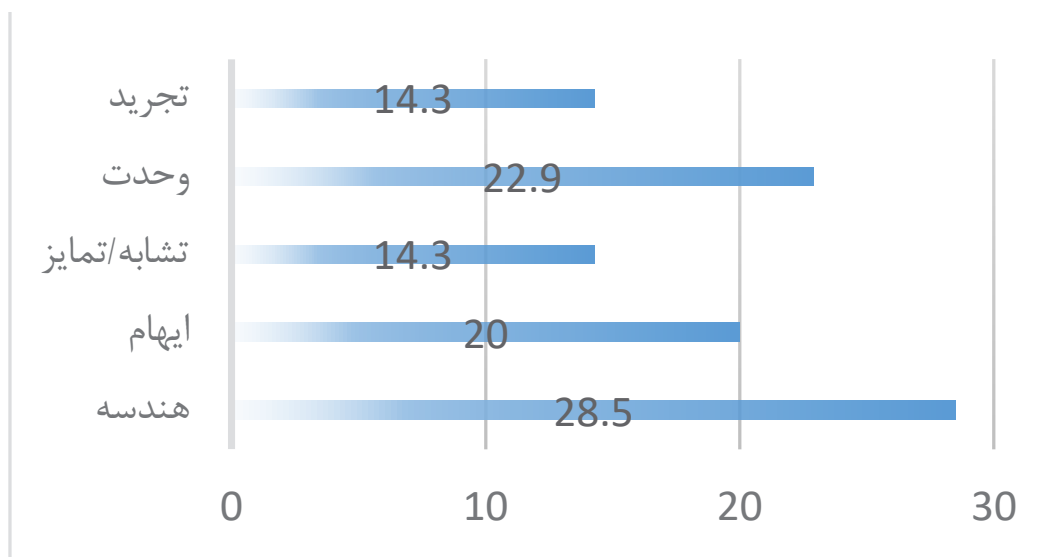
• ارزیابی میزان نمود مفاهیم معنایی نهفته در پس کالبد بدنه تاریخی خیابان سپه تهران از منظر معانی موجود در ذهن (نمادین-نشانه‌ای)

در تحلیل ماتریس بخش ارزش‌های معنایی نمادین-نشانه‌ای می‌توان گفت مطابق تصویر ۱۰ بیشترین ارزش متعلق به هندسه است که این نشان‌دهنده این امر است که معماری خیابان سپه تهران با توسل به هندسه در ساختار آشکار بدنه تاریخی به صورت خطوط و تناسبات ترسیم شده، ولی در باطن اشاره و رمز آن حقیقت معنوی پنهان است و بدنه وسیله

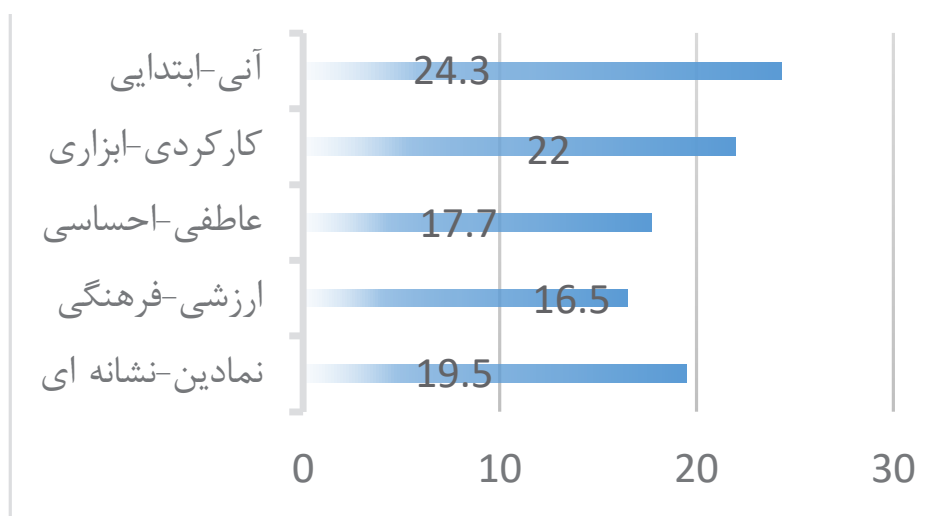
ارزش‌های معنایی نهفته در بدنه‌های تاریخی شهر تهران و پیاده‌سازی آنها در ماتریس مفهومی و تحلیل محتوای کیفی به چگونگی نحوه ظهور این معانی در معماری بدنه‌های تاریخی کلان‌شهرها دست یافته، و واکاوی آن به روشی علمی انجام شد. در این راستا برای جمع‌بندی این فصل می‌توان به طور خلاصه به موارد ذیل اشاره کرد: نتایج حاصل از این بخش نشان می‌دهد که شاخص‌های ارزش‌های معنایی معماری بدنه‌های بافت تاریخی شهر تهران در سطوح ارزشی «آنی-ابتدایی»، دارای بیشترین نمره و میانگین هستند که خود معرف این است که معنای صریح به معنای شناخت تقریباً آنی بدنه به صورت بصری که سخت در حافظه انسان جای می‌گیرد، است؛ اکثراً به صورت معنی فردی و خصوصی بوده و چیزی نیست که به صورت عام در نزد همه افراد به صورت مشترک برداشت شود. سطح ارزشی کارکردی-ابزاری در بدنه‌های بافت تاریخی شهر تهران دارای اهمیت بسیاری است که ارتباط زیادی با الگوهای ذهنی مردم دارد و بیانگر خوبی برای محتوای درونی خود و عملکردشان است که موجب هماهنگی واقعیت بدنه با معنی تداعی شده در ذهن بیننده می‌شود. بدنه نقش ارتباط متقابل میان اجزا را بازی می‌کند و موجب گسترش یک کل می‌شود که آن را تعامل و انعطاف‌پذیری می‌نامد.

پس در نهایت می‌توان گفت بدنه خیابان سپه تهران بر اشکال و احجام ساده و پایه استوار است و دارای قابلیت توسعه‌ای از طریق الحاق بخش‌هایی به آن است که این خود از طریق به‌کارگیری مفهوم انعطاف‌پذیری و

دارای بیشترین نمره و میانگین هستند که خود معرف این است که معنای صریح در بازشناخت بدنه در تعبیر بر ادراک بصری اثر در نخستین لحظه رویارویی با بدنه، بدون تأثیرپذیری از جمیع حواس باطنی دانست؛ درجه دوم اولویت سطح ارزشی متعلق به سطح کارکردی-ابزاری است، که مرتبط با کارکردی است که در این مرحله آنجا که بدنه نقش ارتباط متقابل میان اجزا را بازی می‌کند و موجب گسترش یک کل می‌شود آن را تعامل و انعطاف‌پذیری می‌نامد. اولویت سوم سطح ارزشی نمادین-نشانه‌ای را معرفی می‌کند، بدین معنا که بدنه تاریخی خیابان سپه تهران نه تنها از طریق بستر فیزیکی‌اش، بلکه به وسیله طیفی از فرایندهای اجتماعی-روانشناختی که در آن روی می‌دهد مشخص شده است. اولویت چهارم مشخص می‌کند که سطوح ارزشی عاطفی-حسی گواه این است که بدن تاریخی خیابان سپه، بیانگر برقراری پیوندی پرمعنا بین انسان و بافت تاریخی فرض شده است. این پیوند از تلاش برای هویت‌یافتن، یعنی به بافت احساس تعلق داشتن ناشی شده است. احساسی که به انسان آرامش می‌دهد، سطح ارزشی-فرهنگی از درجه کم‌اهمیت‌تری نسبت به سطوح دیگر برخوردار است. این تحلیل نشان‌دهنده این است که مؤلفه‌های کالبدی و معانی به طور سازمان‌یافته‌ای نظام می‌یابند و تعامل نظام‌مندی با هم و با انسان به عنوان مخاطب و ناظر دارند، به طوری که این تعامل می‌تواند بر حالات روحی و ذهنی انسان تأثیر بگذارد و با ذهنیت او ترکیب شود. در پایان این پژوهش پس از شناخت

تصویر ۱۰. نحوه ظهور مفاهیم نهفته در پس کالبد بدنه تاریخی خیابان سپه تهران از منظر معانی موجود در ذهن (نمادین-نشانه‌ای). مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۱۱. نحوه ظهور مفاهیم نهفته در پس کالبد بدنه تاریخی خیابان سپه تهران از منظر معانی موجود در مکان و ذهن. مأخذ: نگارندگان.

سازگاری صورت می‌گیرد. بنابراین بدنه بین آنچه که می‌خواهد و آنچه شرایط جدید در اجتماع برایش ایجاد کرده، توازن برقرار می‌کند که بتواند زنده بماند. معماری خیابان سپه تهران با توسل به هندسه در ساختار آشکار بدنه تاریخی به صورت خطوط و تناسبات ترسیم شده، ولی در باطن اشاره و رمز آن حقیقت معنوی پنهان است که به تعداد مخاطبین خود معانی در خود نهفته دارد.

پی‌نوشت‌ها

۱. اموس راپوپورت به انگلیسی: Amos Rapoport (زاده ۲۸ مارس، ۱۹۲۹، ورسو) معمار و از پایه‌گذاران مطالعات محیطی-رفتاری (EBS) است. او استاد معماری کالج دانشگاه لندن است و خود، معماری را در دانشگاه رایس و شهرسازی را در دانشگاه ملیورن به اتمام رسانده است.
۲. رالف ارسکین ۱۹۱۴-۲۰۰۵، Ralph Erskine، یک معمار اهل بریتانیا بود. او در سال ۱۹۸۴ برندهٔ جایزهٔ ولف در هنر شد.

فهرست منابع

- توسلی محمود. (۱۳۷۹). طراحی شهری خیابان کارگر: حداصل میدان انقلاب تا میدان حر. تهران: وزارت مسکن و شهرسازی، شرکت عمران و بهسازی شهری.
- تقوایی، ویدا. (۱۳۸۹). از چیستی تا تعریف معماری. هویت‌شهر، ۴(۷)، ۷۵-۸۶.
- جوان فروزنده، علی و مطلبی، قاسم. (۱۳۹۰). مفهوم حس تعلق به مکان و عوامل تشکیل دهندهٔ آن. هویت شهر، ۵(۸)، ۲۷-۳۷.
- حبیبی، کیومرث. (۱۳۷۷). بهسازی و نوسازی بافت‌های کهن شهری. تهران: انتخاب اول.
- حیدری، شاهین. (۱۳۹۷). نور، روشنایی و معماری. تهران: دانشگاه تهران.
- حجت، مهدی. (۱۳۹۴). حضور و ظهور در شرح سکوت و نور. تهران: علمی.
- دیبا، داراب. (۱۳۷۸). مفهوم و اصول بنیادی ایران. معماری فرهنگ، ۱۵(۱)، ۰-۰.

- راپوپورت، اموس. (۱۳۸۴). معنی محیط ساخته‌شده: رویکردی در ارتباط غیرکلامی (ترجمهٔ فرح حبیب). تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- طباطبایی، ملک. (۱۳۹۶). جداره‌های شهری و نقش آنها در فضای شهری (معیارهای نماسازی در فضای شهری). تهران: آرمان شهر.
- کلالی، پریسا و مدیری، آتوسا. (۱۳۹۱). تبیین نقش مؤلفهٔ معنا در فرایند شکل‌گیری حس مکان. هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، ۱۷(۲)، ۴۳-۵۱.
- گروتز، یورگ. (۱۳۸۸). زیبایی‌شناسی در معماری (ترجمهٔ جهان‌شاه پاکزاد و عبدالرضا همایون). تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- مسائل، صدیقه. (۱۳۹۶). بررسی نقشهٔ پنهان به مثابه دستاورد باورهای دینی در معماری. تأثیر اسلام بر مسکن سنتی، نمونهٔ موردی کرمان (رسالهٔ منتشرنشدهٔ دکتری معماری). دانشکدهٔ معماری و شهرسازی، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران.
- مرلوپونتی، موریس. (۱۳۷۵). در ستایش فلسفه (ترجمهٔ ستاره هومن). تهران: مرکز.
- نقی‌زاده، محمد. (۱۳۷۵). حکمت سلسله مراتب در معماری و شهرسازی. دومین کنگره تاریخ معماری و شهرسازی. کرمان، ارگ بم.
- نقی‌زاده، محمد. (۱۳۷۹). رابطهٔ هویت «سنت معماری ایران» با «مدرنیسم» و «نوگرایی». هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، ۷(۷)، ۷۹-۹۱.
- هدمن، ریچارد و یازوسکی، آندرو. (۱۳۸۴). مبانی طراحی شهری (ترجمهٔ راضیه رضازاده و مصطفی عباس‌زادگان). تهران: دانشگاه علم و صنعت.
- Cheshmehzangi, A. & Mofid, T. (2012). Urban Identities: Influences on Socio-Environmental Values and Spatial Inter-Relations. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, (36), 253-264.
- Cuba, L. & Hummon, D. M. (1993). A place to call home: identification with dwelling, community, and region. *The Sociological Quarterly*, (34), 111-131.
- Haroon, j. M., Eisenhauer, B. W. & Stedman, R. C. (2013).

Environmental concern: Examining the role of place Meaning and Place attachment. *Society & Natural Resources*, 26(5), 522-538.

- Lai, L. Y., Said, I. & Kubota, A. (2013). The Roles of Cultural Spaces in Malaysia's Historic Towns: The Case of Kuala Dungun and Taiping. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, (85), 602-625.
- Norbeg-Schultz, C. (1980). *Philosophy and the city: classic to contemporary writing*. New York: State university of New York press.
- Misirlisoy, D. (2016). *Contemporary extensions and heritage buildings: A design methodology*. Germany: Lambert Academic Publishing.

- Mornement, A. (2007). *Extensions*. London: Laurence King Publishing.
- Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pion
- Schittich, C. (2013). *In Detail Building in Existing Fabric*, Birkhauser. Berlin.
- Stedman, C. R. (2003). Is It Really Just a Social Construction? The contribution of the physical environment to sense of place. *Society and Natural Resources*, (16), 671-685.
- Williams, D. R., Anderson, B. S., Mc Donald C. D. & Patterson, M. E. (1995). Measuring Place Attachment: More Preliminary Results. *Paper presented at the 1995 Leisure Research Symposium, NRPA Congress*, San Antonio, Texas.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Bagh-e Nazar Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله:
 بهرامی فر، پیمان؛ قبادیان، وحید و محمودی زرنندی، مهناز. (۱۴۰۲). ارزیابی میزان نمود ارزش‌های معنایی نهفته در پس کالبد بدنه تاریخی خیابان سپه تهران. *باغ نظر*، ۲۰(۱۲۹)، ۱۷-۳۲.

DOI:10.22034/BAGH.2023.399704.5384
 URL:https://www.bagh-sj.com/article_187574.html

